Espiritualitat i educació d'adults

L'aprenentatge amb adults: una introducció pedagògica crítica. Leona M. English i Peter Mayo

Un col·lega i un de nosaltres intercanviem mirades de complicitat quan un estudiant declara un interés en l'espiritualitat. Ens fa estar un poc incòmodes, malgrat que tots dos estem lligats a l'Església i apreciem l'espiritualitat. Ens preguntem amb què haurem de torejar. ¿Hi ha una cridada a l'altar o, pitjor encara, una cerimònia de purificació en els treballs? La qüestió per a nosaltres, i ens imaginem que per a molts dels nostres col·legues en l'educació d'adults, són els extrems de la creença i la pràctica i el que alguns anomenen el factor excèntric. Sospirem d'alleugeriment quan ens adonem que l'estudiant està ple d'energia i només desitja explorar i buscar algunes respostes a les seues preguntes existencials o a la seua pròpia vida. Molt sovint l'estudiant està buscant significat, connexió i una relació amb un poder superior. Açò és paregut al que considerem espiritualitat en la nostra pràctica com a educadors d'adults.

Per als educadors d'adults, la relació amb l'espiritualitat és la que s'ha reconegut des dels nostres començaments com un camp d'estudi acadèmic. I en els primers anys aquest estava molt implicat amb les institucions religioses i les tradicions. Res no podria ser més difícil de descartar que el paper de la religió i l'espiritualitat en les històries i les motivacions del camp dels acadèmics i professionals de l'educació d'adults. El nombre de ministres i aquells amb formació religiosa en l'educació d'adults és alt. Peter Jarvis, Peter Willis, Nicholas Walters, Liam Carey, Libby Tisdell, Janet Groen, i Carolyn Clark en són només alguns dels qui han reconegut el seu treball i afiliació amb la religió organitzada, i tots estan molt imbuïts de l'espiritualitat del canvi social (English i Tisdell, 2010). I aquesta imbricació de la justícia i l'espiritualitat ha resistit la prova del temps. La majoria de les iniciatives internacionals de l'educació d'adults, entre elles el Moviment Antigonish i el *Frontier College* a Canadà, el Highlander i el Chautauqua en EUA, l'educació popular en les Comunitats Eclesials de Base i els centres pastorals a Amèrica Llatina i l'educació dels treballadors en la cooperativa de Mondragón al País Basc d'Espanya tenen les seues arrels en i estan influenciats per figures i moviments religiosos de diversos tipus. El mateix s'aplica al Moviment de l'Escola Superior Popular (FHS) a Dinamarca, que es va inspirar en el pastor luterà, Nikolaj Frederik Severin Grundtvig, la figura més anunciada en l'educació d'adults a Europa i que presta el

 Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

seu nom a “l’acció” de l’educació d’adults (part del Programa d’Aprenentatge Permanent de la Unió Europea). Grundtvig va servir d’inspiració per al desenvolupament de la FHS per una varietat de raons, sobretot pel tipus de pietisme cristià que ell defensava. Figures com N.F.S. Grundtvig, Moses Coady i don José María Arizmendarrieta destaquen respecte a molts dels projectes abans mencionats. A més, no és rar veure convents i llocs religiosos que serveixen com a centres d’educació d’adults en diverses parts del món, amb diferents religions i enfocaments de l’espiritualitat involucrats. Un de nosaltres recorda una visita a Limerick a Irlanda, en 1989, on les Germanes de l’Aparició estaven molt involucrades i van posar a disposició de l’educació d’adults i els desocupats de llarga duració uns locals, actuant allí junt al Comité de Formació Professional (VEC). L’educació d’adults sovint té forts vincles amb els diversos sistemes de creences en el món i especialment amb la religió organitzada. No obstant això, més recentment, l’espiritualitat (sense religió) pareix tenir més atractiu per als occidentals.

L’Islam

Com Ver Beek (2000) ha demostrat, no obstant això, la religió és encara una força orientadora en gran part del món i ha de tenir-se en compte en la planificació i execució dels programes d’educació d’adults. Quan hom pensa en l’expansió de l’Islam, per exemple, es fa evident que els educadors d’adults treballen amb els creients musulmans i prenen sovint la religió (i la raça, els costums, l’idioma, etc) en compte. Amb al voltant de 70 milions d’analfabets estimats en el món àrab (UNESCO, 2003), els educadors d’adults sovint combinen els seus esforços d’alfabetització amb els fins religiosos. Van ser utilitzades cites de l’Alcorà en els programes d’alfabetització com la de Llig en el nom del teu Déu, el currículum d’Egipte que l’autoritat nacional per a l’alfabetització ha desenvolupat amb l’ALECSO. El material didàctic inclou els sures de l’Alcorà i les dites del Profeta. En el projecte van participar al voltant d’un centenar de classes al Caire i les governacions de Giza. (Abel Gawad, 2004, p. 49). És molt comú trobar programes d’alfabetització en llengua àrab clàssica que es proporcionen en els centres islàmics, com el de Malta, on un dels objectius és el de permetre que les persones llegisquen l’Alcorà. Açò ens recorda algunes de les anteriors campanyes d’alfabetització a Europa (abans del segle XX), on l’objectiu principal era permetre que la gent llegira la Bíblia (Arnove i Graff, 1987). En el període otomà, les mesquites i les medreses musulmanes (escoles teològiques) van dur a terme diverses activitats educatives per a adults a Turquia (Okcabol, 1992, pp 260-261).

L’ortodòxia grega, el misticisme de Buber i la versió secular de hui

A Xipre, l’Església Cristiana Ortodoxa té una llarga tradició en l’educació d’adults (Symeonides, 1992, p. 210), mentre que, a Malta i Itàlia, organismes com Caritas (important en els esforços d’alfabetització d’Egipte i que també implica a l’Església Copta), que forma part d’una xarxa més ampla de l’Església Catòlica, són importants protagonistes de l’educació d’adults. D’altra banda, una altra figura, un filòsof i místic jueu fortament associat amb l’educació d’adults i l’espiritualitat, va estampar la seua empremta en una àrea particular de la regió i la resta del món. Martin Buber es va traslladar des del centre d’Europa a Palestina i va morir en el que es va convertir en l’estat d’Israel. La seua influència en el camp de l’educació d’adults jueu és enorme i molt forta va ser la seua influència sobre Freire, també un home de fe, i molts altres, especialment a través dels seus escrits sobre la comunicació interpersonal, ben captat en el seu clàssic *Jo i Tu*(Buber, 1970). El seu pensament i el seu treball d’educació d’adults es basen fermament en l’espiritualitat. Per tant les connexions entre l’espiritualitat i l’educació d’adults tenen una llarga història. Sovint, emanen de la religió organitzada, però, per descomptat, açò no sempre ha estat així. Certament, no obstant això, la manera en què una sèrie d’actors d’alguns d’aquests moviments defineixen l’espiritualitat és molt més sagrada que la nostra versió secular de hui.

Descrivint l’espiritualitat

L’espiritualitat s’ha utilitzat i comprés en el nostre camp de moltes maneres (English i Tisdell, 2010; Hunt, 1998). Malentesos del terme es mesclen amb la religió i el proselitisme, d’una banda, i amb els sentiments extravagants de la nova era, per l’altra. Com es va assenyalar anteriorment, l’espiritualitat sovint ha estat definida en contrast amb la religió organitzada, amb la qual ha desenvolupat cada vegada més una relació un tant irritada. Reconeixent el descontentament i la desconnexió amb la religió organitzada, els educadors d’adults s’han afanyat a assenyalar que la religió organitzada ha tingut una història de colonització de l’esperit i no sempre ha assistit a la creació de sentit o de justícia. A pesar de les tensions oferim tres dimensions apreciables per a l’espiritualitat:

El primer d’aquests intents és designar l’espiritualitat com una relació amb un poder superior. La majoria de les descripcions comencen ací, reconeixent la presència divina en l’univers. És aquest aspecte de l’espiritualitat el que de vegades

es confon amb la religió. Encara que els grups religiosos han estat generalment els banderers de rituals i tradicions que han recolzat i nodrit l'espiritualitat, també han estat colonitzadors i proselitistes de ments, cossos i esperits. En aquest sentit, reconeixem una divisió provisional entre l'espiritualitat i la religió organitzada. Allan Jones (2005), Dean de la *Grace Cathedral* de San Francisco i notable escriptor de l'espiritualitat, observa que no té sentit dividir-les, a aquestes, atés que la religió, per a bé o per a mal, ha portat a l'espiritualitat de generacions, a través dels seus rituals, textos sagrats i cerimònies. Les tradicions espirituals informen totes les tradicions religioses. No obstant això, la distinció entre l'espiritualitat i la religió és particularment forta en occident.

Una segona dimensió de la nostra comprensió de l'espiritualitat és la busca de significat o propòsit en la vida. Ací l'espiritualitat és considerada en el sentit humanista i de desenvolupament personal articulat per MacKeracher (2004) i Heron (1998), que consideren l'espiritualitat com un mitjà de superació i creixement personal. Açò està fortament influenciat per l'humanisme en l'educació d'adults relacionada amb Knowles (1968) i l'andragogia en la dècada dels setanta. Aquesta tensió té connexions amb l'educació holística i humanista que pareixia predominar abans en el camp. Va ser conegut també com a formació humanística, educació integral i educació de tota la persona.

Una tercera dimensió de l'espiritualitat és el continu intent d'arribar a l'educació per a la transformació i l'atenció del món (English i Gillen, 2000). Aquesta última dimensió de la justícia i la transformació és tal vegada l'aspecte més fort per als educadors d'adults interessats en el treball del desenvolupament comunitari (Botchwey, 2007), l'educació ambiental (O'Sullivan, 1999) i l'aprenentatge organitzacional (Driscoll i Wiebe, 2007; Groen, 2004). Aquesta dimensió col·loca els educadors d'adults en l'esfera pública, on l'espiritualitat se centra en la justícia i la societat civil. Hi ha una intricada relació entre l'espiritualitat i la justícia social i podria dir-se que molts han estat atrets a l'educació d'adults perquè s'ocupa del bé social i de la promoció de l'educació per a fer front als problemes socials i econòmics. Els textos de l'educació d'adults han relacionat coherentment l'espiritualitat amb la justícia i el bé comú. Alguns, com English i Tisdell (2010), aborden explícitament la cultura, la diversitat i l'equitat com a aspectes d'aquest treball per la justícia. I, sense les altres dimensions de la construcció de significat i un sentit d'un poc més gran que nosaltres mateixos, aquesta definició es veuria disminuïda. Veiem les tres dimensions com essencials entre si, proporcionant base i suport per al treball de l'educació d'adults i la seua sostenibilitat a llarg termini.

Com es veurà més endavant, aquesta interpretació tripartita està fortament arrelada en el nostre passat.

La història de l'espiritualitat en el camp

Alguns dels moments més venerats en la història de l'educació d'adults s'han connectat a l'espiritualitat, sobretot en els moviments de la justícia social que ens defineixen com un camp. Els educadors d'adults que s'identifiquen amb aquests moviments inclouen a Yeaxlee (1925), a Lindeman (1926) i a Coady (1939); alguns han contribuït al camp amb posterioritat, com Kidd (1975) i altres escriptors actuals, com Dirkx (2001). Històricament, l'espiritualitat i l'educació d'adults s'entrellacen amb moltes de les primeres figures en el camp, arribant a la majoria d'edat a través dels grups i els impulsos religiosos. Hom només ha de pensar en els famosos com Mondragón, Chautauqua, Highlander, Frontier College i el Moviment d'Antigonish per a veure els impulsos religiosos i els seus suports. Ací ens fixem en alguns d'ells per a il·lustrar aquest punt. Alguns d'aquests moviments s'han mencionat en una altra part d'aquest text, però els agrupem ací per a centrar-nos específicament en la seua relació amb l'espiritualitat.

Frontier College: l'alfabetització en les fronteres de Canadà en la dècada de 1800 era una important preocupació per a moltes persones, sobretot per a Alfred Fitzpatrick, un ministre presbiterià que va començar el Frontier College, una iniciativa que involucrava docents que treballarien durant el dia als ferrocarrils i que ensenyaven a la nit als altres treballadors a llegir i escriure (Cook, 1987). Alfred era un home temorós de Déu que va veure que la seua missió era portar l'Evangeli a la vida en les àrees de major necessitat. Quan va escriure *University in Overalls*(1999/1920) va revelar els seus plans que el Frontier College esdevinguera una universitat per al treballador. Encara que aquest pla no es va arribar a dur a terme, els seus esforços per a l'alfabetització a través del *Frontier College* continuen hui dia en el carrer amb les persones sense llar i en el nord de Canadà. Va establir la seua espiritualitat a través del seu programa educatiu i, en fer-ho, es va unir a una llarga llista de reformadors, com Paulo Freire, que van veure que l'alfabetització era una manera de reformar la societat.

El Moviment Antigonish. El Moviment Antigonish és també un dels més coneguts moviments d'educació d'adults no sols a Amèrica del Nord sinó també a nivell més internacional, i també combina l'espiritualitat i la religió amb el progressisme social. Nascut en la intersecció dels propòsits espirituals i socials a principis del segle XX, va tenir el seu origen en l'encíclica papal de la dècada de 1890 (1891) del Papa Lleó

 Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

XIII *Rerum Novarum*, que avançava els drets dels treballadors i de la classe treballadora i abordava la condicions socials i econòmiques de l'època. Inspirat per la doctrina social catòlica, Coady i els seus col·laboradors tenien una ferma creença que les recompenses del treball dur (*ora et labora*) se centraven en la millora de l'esperit. En conseqüència, el seu únic llibre, *Masters of Their Own Destiny*(Coady, 1939), és una mescla de progressisme, fervor religiós i sentiment històric. Reunia la gent per a l'acció, sobretot per a la millora de les condicions dels agricultors, els miners i els pescadors del nord-est de Nova Escòcia.

La majoria de les dones associades amb el programa de les dones i el treball tenia antecedents teològics i religiosos i estaven molt influenciades per la seua pròpia experiència de les necessitats econòmiques de la classe més baixa de les zones rurals del nord-est de Nova Escòcia. El llibre de Rusty Neal *Brotherhood Economics*(1998) explora les formes en què aquestes dones van ser importants per a la història del Moviment, la promoció de les cooperatives a través dels clubs d'estudi, els materials impresos i els periòdics, l'organització del treball artesanal i el foment de l'educació de les dones en formes a part de les meres tasques domèstiques. Sor Marie Michael McKinnon, en particular, tenia la idea que l'educació de les dones hauria de preparar-les per al lideratge i la participació en la gestió de les cooperatives, els comités i les reunions (p. 149). Va treballar constantment envers aqueixa meta, encara que el seu progrés, com tots els del moviment, era limitat.

Neal (1998) mostra com dues ordes religioses femenines, les Germanes de Santa Marta i les Germanes de la Caritat, treballaven unides, junt a altres diverses dones importants, per a dur a terme la labor del Moviment. La germana Delores Donnelly, per exemple, va recolzar i va promoure les biblioteques com a mitjà de millora local i d'educació. En comentar la seua versió del catolicisme, Rusty Neal assenyala que la "ideologia catòlica era bastant elàstica com per a donar cabuda a noves activitats per a les dones [del moviment], sempre que les dites activitats no desafiaren obertament la doctrina" (p. 104). Neal observa que era la germana Delores la que tenia una ampla visió del Moviment Antigonish en "lluitar amb les armes de les idees" (p. 174). El seu èxit més notable va ser el d'establir el sistema de biblioteques en Cape Breton. Ella va entendre que les biblioteques eren part de l'aprenentatge permanent, no sols la lectura. Era la seua fe i la seua dedicació la que la feia seguir avant.

De la mateixa manera, la Germana Irene Doyle (2007, també coneguda com Sister Anselm), natural de Cap Breton, Nova Escòcia, acabada de llicenciar en Economia

 Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

Domèstica en 1935, va ser assignada al Departament d'Extensió de St Francis Xavier, sota la direcció del Pare Moses Coady. Treballant directament amb la Germana Marie Michael MacKinnon, la seua responsabilitat era la de promoure l'artesania a través dels clubs d'estudi i les conferències. Els èxits personals de Sor Irene incloïen el disseny de talls de linòleum per al periòdic del moviment, *Maritime Cooperator*, portades de fullets i octavilles, cartells amb moltes lletres. Quan ella parlava del seu treball i lideratge amb el Programa d'artesania i de la dona en 2007, parlava com qui tinguera tota una vida de plenitud. Junt a la Germana Marie Michael, els seus èxits incloïen els d'ajudar a portar a les dones a l'economia monetària, a través de la producció d'artesanies, la qual cosa es considerava anteriorment un hobby. Aquest moviment per a promoure l'art i l'artesania estava carregat per les seues profundes conviccions religioses i la seua idea que l'espiritualitat hauria de tenir suport.

Chautauqua. Un dels moments memorables en la història de l'educació crítica d'adults i les seues influències espirituals és Chautauqua, una ciutat en l'estat de Nova York que va servir de suport i d'impuls de moltes activitats de justícia social en el segle XIX. Format per John Heyl Vincent, un ministre metodista, i Lewis Miller, un industrial, va ser pensat com a lloc de retir i escola d'estiu per als mestres de l'escola dominical (Kilde, 1999: Scott, 1999). No obstant això, a pesar de les seues anodines intencions, va preparar a radicals com Jane Addams, la qual va fundar la famosa Hull House, la casa de beneficència de Chicago, així com la sufragista Susan B. Anthony i Julia Ward Howe. Per a les dones va ser especialment important, ja que els va proporcionar una plataforma on pogueren parlar sobre temes com la temprança, el dret a votar i l'abús conjugal. Encara que era principalment de raça blanca i de classe mitjana, Chautauqua va ser una força important en els moviments d'alliberament de la dona i va servir com a incubadora d'organitzacions com la Unió de Dones Cristianes per la Temprança, que va ser la precursora de Mares Contra Conductors Ebris (Kilde, Scott).

Moviment d'Acció Social. En Malta, el Moviment d'Acció Social (MES) va ser fundat en 1955 per un sacerdot secular, el Pare Fortunato Mizzi, el pare del qual, actiu en la política italiana i maltesa (fundador d'un dels dos grans partits de Malta), es menciona en una de les notes de Gramsci en els *Quaderns de la presó*. El Pare Mizzi subratlla que el Moviment es va crear principalment no per a fins "obstructius", és a dir, per a impedir que les forces comunistes arrelaren a Malta, sinó sobretot per a ajudar a crear a Malta "una comunitat basada en la justícia, l'amor fraternal i la llibertat, els elements principals de la pau social" (Mayo, 1990, p. 16). Un any

després de la seua creació, el Moviment va crear el Centre d'Investigacions Socials, amb la tasca d'"organitzar cursos d'educació d'adults, conferències, seminaris, etc., sobre economia política i lideratge social" (Al Mayo, p. 16). El MAS tractava de promoure cooperatives en diversos sectors, incloent-hi els sectors de l'agricultura i la pesca (Baldacchino, 1990, p. 105). El MAS es va inspirar, en el seu treball, en centres estrangers com l'Institut Coady, que, com hem demostrat, tenia ressons del Moviment Antigonish i els sacerdots reformistes anomenats "bolxevics d'un tipus millor" per Jimmy Tompkins (Welton, 1995c, p. 230), una declaració que dóna fe de la lluita perenne entre l'Església Catòlica i les forces comunistes pel control del camp social. Es van organitzar activitats d'aprenentatge per als treballadors agrícoles de les zones rurals. També hi havia activitats d'aprenentatge per als pescadors, que tenien lloc en pobles de pescadors. S'hi van utilitzar, en tots ells, establiments no formals, que incloïen l'embarcador en el poble pesquer maltés de Marsaxlokk (Mayo, 2007, p.18). El MAS va donar origen a aquest moviment cooperatiu que, igual que les altres organitzacions i els dos sindicats, centrat un en les dones i l'altre en els treballadors i les seues famílies (en 1956), tenia la intenció de seguir desenvolupant-se com una entitat independent.

Moltes d'aquestes iniciatives són una prova clara de la funció permanent de la justícia i l'espiritualitat en l'educació d'adults. Mentre que algunes són més obertament religioses, altres reflecteixen una espiritualitat laica en què les creences i les conviccions personals es fusionen amb l'acció per a crear un canvi i un augment en la societat civil. Mostren com aquells temps van servir com a incubadora d'idees importants i com a animadors de vigoroses accions. Els exemples més actuals, que analitzem en la següent secció, mostren com algunes d'aquestes mateixes idees es desenvolupen hui.

Les manifestacions actuals de l'espiritualitat

Davant d'aquest teló de fons d'interés en l'espiritualitat de la nostra història i les nostres tradicions, no és gens estrany que l'espiritualitat s'estiga convertint en un centre d'interés en el nostre camp. Veiem l'aparició d'una sèrie de llibres i revistes sobre el tema. L'espiritualitat és ara una categoria d'anàlisi, com ho demostra la seua inclusió en la Selecció de textos del Manual de l'educació d'adults i de l'educació Permanent, que es publica als EUA cada 10 anys. Abans d'aquesta última edició, la religió era la categoria principal en el text. I a un se li fa difícil pensar en una gran obra de l'educació d'adults que almenys no reconega l'espiritualitat com una part integrant de l'aprenentatge. Així que, amb l'aparició de l'interés, tractarem

 Licencia Creative Commons Reconocimiento-No comercial-Compartir igual

ací de classificar alguns dels interessos. Les nostres fonts són les revistes actuals en el camp (per exemple, *Studies in the Education of Adults; Canadian Journal for the Study of Adult Education,* publicació trimestral d'Educació d'adults), llibres d'editorials com Jossey Bass, Krieger i SUNY Press, i altres. Hi ha dues categories principals de textos sobre l'espiritualitat que estan presents hui dia en els cercles educatius, cada un d'ells caracteritzat per la seua distància de la religió organitzada.

Categoria 1. Enfocament holístic de l'aprenentatge

Un dels temes perennes en els escrits sobre espiritualitat està connectat amb un enfocament holístic de l'ensenyament i l'aprenentatge, que s'identifica més amb els mestres i els pensadors de l'Institut Ontario d'Estudis en Educació de la Universitat de Toronto, en la dècada dels huitanta, que considerava l'espiritualitat com a part de l'educació holística. Autors com Virginia Griffin (1997), David Hunt (1992), i John Miller (2000) van escriure sobre l'espiritualitat com a part de l'educació, no indicant ni una sola vegada que la veien com una nova idea o com particularment revolucionària. Els llicenciats de la OISE, incloent-hi a Dorothy MacKeracher (2004) i Janet Groen (2004, 2008), han continuat la línia d'investigació i han contribuït a una visió més rica de l'ensenyament integral i els processos d'aprenentatge. El llibre de MacKeracher *Making Sense of Adult Learning* torna l'atenció a totes les formes en què els adults necessiten facilitar l'aprenentatge. Se centra en els aspectes emocionals, cognitius, socials, en els aspectes físics i espirituals dels alumnes en la seua anàlisi de com facilitar l'aprenentatge d'adults. MacKeracher considera que l'aprenentatge és un calidoscopi on "la característica forma i el color de les peces separades importa molt menys que les combinacions creades quan els colors i les formes es mesclen" (p. 243). Ella advoca per l'ús de metàfores, el registre de sons i l'escriptura d'un diari com una manera d'ajudar als educadors i als alumnes que augmenten la seua comprensió d'ells mateixos i el seu autoconeixement. Altres ho connecten a la pràctica reflexiva i al floriment de l'esperit humà a través de les arts (veja English i Tisdell, 2010).

Altres escriptors i escrits que es podrien incloure en aquests textos holístics són Heron (1998), així com els que han abraçat una versió semblant de l'espiritualitat amb termes com "renovació de l'energia personal" (Hunt, 1992), "educació estètica" (Harris, 1987), "epistemologia de l'esperit" (Vella, 2000), i "paisatge interior" (Palmer, 1998). Per a cada un d'aquests escriptors, l'espiritualitat és una part complexa i integral del procés educatiu. Va ser pensada per a guiar la vida i

l'existència i se centra en la creació d'un ensenyament i d'uns espais d'aprenentatge vius i dinàmics.

Categoria dos. La dimensió crítica de la justícia social

Encara que hi ha una coincidència de l'èmfasi amb els escriptors que inclouen una dimensió integral de l'espiritualitat en l'educació d'adults, hi ha una dimensió clarament crítica envers la forma en què alguns escriptors de l'educació d'adults parlen de l'espiritualitat. No creuen que siga prou educar les persones per al desenvolupament personal i la introspecció. En aquesta tradició de la justícia social crítica, l'espiritualitat és de bona fe només quan s'arriba als altres d'una manera crítica, quan es tracta de canviar i transformar el món i les relacions entre les persones. En aquest grup es classifiquen Ver Beek (2000), que escriu sobre l'educació d'adults i el desenvolupament internacional, així com English (2005), que escriu sobre l'espiritualitat en la vida de les persones que es dediquen a l'educació d'adults per al desenvolupament.

També volem assenyalar ací als qui veuen l'espiritualitat com una part integral de l'establiment de la integritat de la creació i la pau. Quant al medi ambient, per exemple, O'Sullivan (1999), fortament influenciat pel seu mentor Thomas J. Berry, ha estat testimoni de l'espiritualitat com a part de la busca de la recuperació de la terra i la transformació del món. A més de Berry, aquest grup inclou als de tradicions religioses, com Brian Swimme i Larry Rasmussen, així com aquells que no articulen una versió específicament religiosa, sinó que la veuen com una dimensió crítica de la societat civil (Swimme i Berry, 1992).

L'espiritualitat en el context

Hui dia en l'educació d'adults, escriure sobre l'espiritualitat és la norma. Hem passat d'una època en què érem religiosos a una època on l'espiritualitat és part del teixit del nostre ser. Veiem aquest interés en una sèrie d'elements específics del context de la nostra pràctica.

Educació en el lloc de treball. Hi ha una abundant bibliografia sobre l'espiritualitat en la formació en l'empresa i en la literatura organitzacional (Driscoll i Wiebe, 2007; Groen, 2004, 2008; Weick i Putnam, 2006) i bona part d'ella simpatitza amb la necessitat d'incorporar l'espiritualitat, però una gran quantitat de la mateixa adverteix que el treballador tinga atenció amb els motius de l'ocupador. Significativament, hi ha més teoritzacions sobre aquest tema que una investigació

real, o l'estudi dels qui estan promovent activament l'espiritualitat en el lloc de treball. No obstant això, la relació entre l'espiritualitat i l'educació ha florit, com ho demostren les nombroses publicacions en aquesta àrea. La nostra lectura d'aquesta literatura i l'experiència en el lloc de treball és que l'únic objectiu defendible per a reconéixer o cultivar l'espiritualitat dels treballadors hauria de ser sobre el cultiu del ple floriment humà, no el resultat final.

Creiem que hi ha tres enfocaments ètics i defendibles per a la promoció de l'espiritualitat en el treball. En primer lloc, reconeixem que el desenvolupament i l'expressió de la pròpia espiritualitat és important per a l'educador del lloc de treball, així com per a la seua i la dels seus col·legues. En efecte, pot ser legítim facilitar el creixement i el desenvolupament d'un entorn que fomente l'espiritualitat. En segon lloc, creiem que és necessari que hi haja un continu qüestionament de per què s'està cultivant aquesta espiritualitat. La nostra pregunta constant és: ¿Quin és el propòsit i de qui són els valors que estan sent afavorits?

L'Escola de Negocis de Sobey en la Universitat de St. Mary en Halifax, Nova Escòcia, ha desenvolupat un Centre internacional per a l'Espiritualitat i el treball que ha centrat l'atenció d'acadèmics i empresaris per igual sobre la importància d'assistir a l'espiritualitat en el lloc de treball. Aquest centre ha tractat d'abordar la tecnificació de l'espiritualitat a través de la seua facultat afiliada (Driscoll i Wiebe, 2007) i de fomentar un enfocament crític de l'espiritualitat en el lloc de treball. Més refrescant és la seua perspectiva que els vincles entre l'espiritualitat i els negocis s'han anunciat fins ara i no són nous. Driscoll i Wiebe apunten que els termes afins, com la felicitat, l'empoderament, la creativitat i els valors, han estat analitzats en la literatura dels negocis i desafia els lectors a pensar críticament sobre el que escolten.

L'educació superior. Hi ha un creixent i gran interés en la manera en què l'espiritualitat pot ser incorporada a l'educació superior (Chickering, Dalton, i Stamm, 2006; Shahjahan, 2004). I de fet, en l'educació superior hi ha molta gent interessada en l'espiritualitat. Volen saber com incorporar-la a les seues classes, com reconéixer-la i si un treball explícit o implícit és millor. Volen veure si poden incorporar una dimensió de coneixement al seu treball d'una manera que siga plausible. Groen (2008) ha escrit sobre tot açò, assenyalant que hi ha tensions en tota la mescla. Ella utilitza les tensions paradoxals de Palmer com un marc per a interpretar açò. Fa un curs en línia que incorpora una dimensió afegida a la mescla.

Els escrits de Hoppe i Speck (2005) en les *New Directions for Teaching and Learning*

series de Jossey-Bass reuneixen a tota una sèrie d'escriptors interessats en com l'espiritualitat es desenvolupa en l'educació superior. Recomanen que els mestres s'enfronten a ella, tracten amb ella i no la ignoren. La seua principal fortalesa és que dóna una justificació científica per a parlar de l'espiritualitat (sovint considerada tabú en contextos com el nord-americà) en la classe. Fins i tot en les aules de teologia els professors poden recelar de l'anàlisi personal, però aquest llibre pareix tenir-ho en compte. Queda per veure si aquesta pot continuar estant lliure de consideracions jurídiques i d'una altra índole.

Conclusió

Clarament, l'interés en l'espiritualitat no desapareixerà. Podria dir-se que, a causa dels seus vincles amb el desenvolupament adult madur (Irwin, 2006), hi haurà un continu interés en ella quan la població envellisca. Ja siga en el context del lloc de treball, la llar, l'escola o l'espai públic, la busca del sentit i el significat últims encara desperta l'interés dels educadors d'adults. Encara queden preguntes sobre la intersecció autèntica de la investigació en l'educació d'adults i espiritual i la pràctica i, donada la influència de l'espiritualitat en l'educació d'adults, una exploració més profunda sobre aquest tema és essencial.